
TORBJÖRN INGVARSSON

Lån i telefon – dags att reglera?

2009-10 NR 2

SÄRTRYCK UR JURIDISK TIDSKRIFT

Lån i telefon – dags att reglera?

Marknaden för finansiella tjänster förändras oupphörligen och lagstiftaren måste ständigt förhålla sig till nya företeelser och förändringar av gamla problem. Sms-lånen är ett av de senaste tillskotten, men säkerligen inte det sista.¹ Avsikten med denna artikel är att belysa några av de särskilda problem som typiskt sett är förbundna med denna låneform. Tyngdpunkten ligger på de civilrättsliga frågorna och problemen med marknadsföringen av sms-lån kommer i stort att hållas utanför. Avslutningsvis lämnas några konkreta förslag till åtgärder som kunde förbättra den nuvarande situationen.

1. Sms-lånens konstruktion

Hög effektiv ränta, kort löptid och lättillgängliga. Det skulle kunna vara en sammanfattning av de lån som brukar kallas sms-lån. Sms-lånen började marknadsföras i Sverige under våren 2006. Vid en sökning på internet finner man flera aktörer i detta marknadssegment och på den svenska marknaden finns för närvarande dryga tjugotalet kreditgivare som erbjuder sms-lån. I Norden finns flest aktörer i Finland och Sverige, medan låneformen ännu är mer ovanlig i Danmark och Norge. I denna artikel har informationen som lämnades på hemsidorna för Ferratum, Folkia, Kredit 365, Kundfinans, Meddelandelån, Mobillån, NettoFinans, Pengos,² SMS Kredit och SMSPengar använts. Samtliga företag har lagt ut sina villkor så att kunder och presumtiva kunder kan läsa dem. Avtalsvillkoren återges i den lydelse de hade den 28 september 2009. Syftet är inte att svartmåla något enskilt företag, utan endast att visa hur villkoren ser ut och vilka problem denna lånetyp kan ge upphov till.

Det kan finnas anledning att närmare beskriva vad ett sms-lån är och vilka problem som anses följa med dessa lån.³ Det är alltid fråga om små krediter som

¹ En annan intressant företeelse som skulle vara värd en egen undersökning är de låneklubbar som finns i utlandet. I Sverige finns än så länge bara Loanland, www.loanland.se. I grunden är klubben en mötesplats för privatpersoner som vill låna eller låna ut pengar och medlemskapet i klubben ger dem tillgång till ett överföringssystem och en mer kontrollerad marknad än vad som vore möjlig annars. Lån inom en kontrollerad grupp är i och för sig inget nytt, men användningen av internet ger fler och andra möjligheter för långivare och låntagare att finna varandra. Ämnet är så vitt jag känner till inte alls behandlat i svensk rätt ännu.

² Detta förefaller vara samma aktör som tidigare gick under namnet Lenders. Ägaren är en annan, men villkoren är snarlika. Varken W3 Media Invest, som stod bakom Lenders, eller Adacta Investment Group AB, som står bakom Pengos, har anmält sin verksamhet till Finansinspektionen och vidare information har därför inte gått att få från myndigheten.

³ Se även Civilutskottetsbetänkande 2008/09:CU25 och KFM rapport 2007:2 SMS-lån – En kartläggning av unga vuxnas erfarenheter.

skall betalas tillbaka inom kort tid. Vanligen är kredittiden 30 dagar, men i några fall är den ännu kortare. Lånesumman brukar vara 1 000, 2 000 eller 3 000 kronor. Kreditgivaren beskriver ofta lånen så att de är räntefria, men att en avgift tas ut för lånet. Avgiften varierar med lånebeloppet så att den är högre ju större lånet är. Ansökningen är ofta mycket enkel. Efter att ha lämnat namn, personnummer, önskat lånebelopp och kontonummer med sms, får den sökande sina pengar på kontot redan en kvart efter det att ansökan lämnats in.

De allra flesta aktörer har en övre kreditgräns på 3 000 kronor för denna typ av lån. Anledningen till detta torde vara det så kallade bagatellkreditundantaget i 5 a § 3 st. konsumentkreditlagen (1992:830), i det följande KkrL. Enligt huvudregeln, som kommer till uttryck i 8 kap. 1 § 1 st. lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse, skall kreditgivaren alltid pröva om den som ansökt om kredit kan förväntas fullgöra sina förpliktelser enligt kreditavtalet. Enligt 8 kap. 1 § 2 st. behöver dock ingen kreditprövning göras i de situationer som anges i 5 a § 2–3 st. KkrL. I Konsumentverkets allmänna råd om konsumentkrediter (KOVFS 2004:6) anges under punkten 2.2.2 att krediter som uppgår till högst en tiondel av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring är mindre belopp i konsumentkreditlagens mening. Prisbasbeloppet var fram till 2006 lägre än 40 000 kronor och passerade 30 000 kronor 1991. De 3 000 kronor som anges som maxbelopp har alltså länge varit den summa som ansetts vara en bagatellkredit om man räknar i jämna tusental kronor.

2. Problemen

De problem som brukar nämnas i samband med sms-lån är att den effektiva räntan är hög och att lånevillkoren skapar en ockerliknande situation. Kreditgivarna genomför ingen eller en mycket rudimentär kreditprövning. Genom att sms-lånen uppfyller kraven på att vara ett distansavtal, har kredittagaren principiellt en ångerrätt. Eftersom krediten har så kort löptid, skapar detta särskilda problem. Samtliga dessa problem kommer att diskuteras i det följande.

Marknadsföringen har också periodvis uppfattats som aggressiv, där möjligheten att få snabb kredit utan egentliga krav på inkomst varit huvudargument för att låna. Det är inte min avsikt att närmare gå in på marknadsföringen av krediterna, men det råder ingen tvekan om att marknadsföringen i några fall gått över gränsen för vad som kan anses utgöra god kreditgivningssed.⁴

⁴ Se Marknadsdomstolens dom MD 2007:17 Konsumentombudsmannen mot Mobillån Sverige AB.

3. Ränta eller avgift?

Flera av de kreditgivare som erbjuder sms-lån anger i sin marknadsföring att de inte tar ut någon ränta. Detta innebär nu inte att kredittagaren bara behöver betala tillbaka lånesumman. Aktörerna tar vanligtvis ut en avgift som varierar med lånets storlek. Enligt 6 § 1 st. KkrL skall kreditgivaren ange den effektiva räntan för krediten. I målet MD 2007:17 mellan Konsumentombudsmannen och Mobillån Sverige AB uttryckte emellertid Marknadsdomstolen otvetydigt att denna skyldighet inte gäller fristående krediter av detta slag och att konsumentkreditlagen inte kunde utgöra grund för att ålägga Mobillån att redovisa effektiv ränta.

Påståendet att lånet är räntefritt är självklart nonsens. Om det bara skulle vara fråga om en administrativ avgift, är det svårt att förklara varför den skulle variera med lånebeloppets storlek. Löptiden är lika lång oavsett lånebeloppets storlek, utbetalningen görs vid en tidpunkt och hela beloppet skall betalas tillbaka vid ett tillfälle. Det är knappast så att kreditprövningen skulle vara dyrare att genomföra för ett större belopp än ett mindre och utbetalning och avisering av krav är rimligen lika kostnadskrävande oavsett beloppet. Den enda trovärdiga förklaringen till att summan är högre för större lån än för mindre är att avgiften ersätter en uttrycklig ränta.

Om man tillämpar reglerna om beräkning av effektiv ränta på denna typ av lån, står det klart att räntorna för sms-lånen ofta blir mycket höga. I den formel som skall användas skall först nuvärdet av alla betalningar som kredittagaren skall göra enligt avtalet beräknas. Om den effektiva räntan räknas fram enligt denna formel, kommer exempelvis ett lån på 2 000 kronor där långivaren tar 450 kronor i avgift att uppgå till 1042 procent effektiv ränta.⁵ Ränteberäkningsmodellen bygger på att krediten löper på längre tid än ett år.

Något förenklat kan måttet effektiv ränta sägas vara ett sätt att med en procentsats ange den årliga kostnaden för att behålla ett kreditutrymme under en viss tid. Jämförelsen med mer långfristiga krediter blir därmed orättvis, i den meningen att sms-lånen är tänkta att bara löpa under 30 dagar. Den formel som används ger mycket hög effektiv ränta när lånebeloppet är lågt och avgifterna i förhållande till själva lånebeloppet är stora. Det har därför föreslagits att den effektiva räntan skulle beräknas på ett annat sätt för kortfristiga krediter. Arbets- och näringsministeriet i Finland har lämnat vissa rekommendationer för beräk-

⁵ Beräkningen av effektiv ränta är inte alldeles enkel. Den allmänna formeln ställs upp i förordningen (1992:1010) om effektiv ränta vid konsumentkrediter och bygger på rådets direktiv 98/7/EG (EGT L 101, 1.4.1998 s. 17). När den tillämpas på lån av detta slag är det dock betydligt enklare. Lånetiden 30 dagar är en standardmånad, vilket innebär att den löper över ett tolfedels år. Hela det belopp som skall betalas tillbaka, inklusive sådant som uppläggningsavgifter och aviavgifter, divideras med själva lånebeloppet. Kvoten multipliceras med sig själv tolv gånger (tas upphöjd till tolv). Slutligen dras ett från resultatet för att få den effektiva räntan. Det nya direktivet om konsumentkrediter 2008/48/EG som skall vara införlivat med svensk rätt senast 12 maj 2010 förändrar inte det grundläggande sättet att beräkna effektiv ränta.

ning av effektiv ränta vid kortfristiga krediter. Om räntan beräknas efter dessa rekommendationer, blir räntan ändå med det tidigare använda exemplet 273 procent.⁶ Detta är kanske inte riktigt lika hårresande, men fortfarande en räntenivå som ligger långt över vad de flesta skulle anse vara acceptabelt vid vanliga banklån.

Den som vill göra jämförelser måste dock oavsett jämförelsemodell använda samma modell för alla typer av lån. Därmed är det standardiserade sättet att räkna effektiv ränta som KkrL förutsätter varken meningslöst eller i egentlig mening missvisande. Skyldigheten att ange effektiv ränta finns bland annat för att konsumenten skall kunna jämföra villkoren och den totala, ekonomiska belastningen. På det sättet utgör skyldigheten att ange effektiv ränta en viktig komponent i konsumentens rationella val av långivare, oavsett om alternativet är en annan kortfristig kredit eller ett mer traditionellt banklån. Ur ett konsumentskyddsperspektiv är det inte lämpligt att använda olika beräkningsmodeller, även om den valda modellen i någon mening missgynnar vissa aktörer på marknaden. Det är svårt nog att kommunicera vad effektiv ränta är utan att behöva använda flera modeller.

Marknadsdomstolens uttalanden i MD 2007:17 måste förstås så att de som ger bagatellkrediter av detta slag inte är skyldiga att redovisa effektiv ränta. Konsumentkreditlagen har emellertid även andra skyddsmekanismer. Enligt 12 § KkrL är det förbjudet att ta ut avgifter av kredittagaren om inte avgiften avser ersättning för kostnader som kreditgivaren har för krediten. I MD 2008:3 mellan samma parter som i det tidigare målet, fann Marknadsdomstolen att Mobillåns villkor stod i strid med denna regel. Man skulle kunna säga att Mobillån genom sin vinst i det första målet målade in sig i ett hörn: Antingen tas avgiften ut istället för ränta, och skall då ingå i underlaget för att redovisa effektiv ränta, eller också måste den avse kostnader för kreditgivaren. Mobillån förmodade inte visa att de hade kostnader som motsvarade avgifterna och bolaget förbjöds därför att fortsättningsvis använda villkoret eller väsentligen samma villkor om inte avgiften avsåg en kostnad som Mobillån Sverige AB haft för just den ifrågavarande krediten.

Sedda tillsammans borde avgörandena MD 2007:17 och MD 2008:3 innebära att de aktörer som erbjuder sms-lån ändrar sina villkor, så att de antingen anger effektiv ränta eller att avgiften blir densamma eller nästan lika stor, oavsett lånat belopp. Hittills har inte alla långivare ändrat sin marknadsföring så att de anger den effektiva räntan för lånen.⁷

⁶ Formeln som finska Arbets- och näringsministeriet förordar för denna typ av krediter är att del av året lånet löper multipliceras med summan av räntekostnader och avgifter delad med lånebeloppet. I exemplet blir det alltså $(365/30) \times (450/2000) \times 100 = 273$ procent.

⁷ Den 14 februari 2008 stämde Konsumentombudsmannen Mobillån och yrkade att tingsrätten skulle förplikta Mobillån att utge 750 000 kronor i vite för överträdelse av förbudet i MD 2008:3. Dom föll den 13 oktober 2009 och Mobillån ansågs ha skyldighet att betala vitet på grund av överträdelsen. Huruvida domen kommer att överklagas är i nuläget oklart.

4. Ocker och räntemaximum

Det är fortfarande en vanlig föreställning hos allmänheten att det skulle gå att ange en exakt räntenivå när ocker föreligger. En sådan regel har funnits i svensk rätt, men är avskaffad sedan länge.⁸ För att det skall vara fråga om ocker räcker det inte med att den effektiva räntan är uppseendeväckande hög. Ocker föreligger enligt 31 § AvtL endast om någon utnyttjat någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning för att uppnå en ekonomisk fördel. Kredittagaren intar knappast en beroende ställning i relation till kreditgivaren i dessa fall, men det är inte svårt att tänka sig in i de praktiska situationer som skulle kunna utgöra trångmål, oförstånd eller lättsinne. De kreditgivare som erbjuder dessa kortfristiga lån med hög effektiv ränta känner emellertid normalt inte till något alls om kredittagarens situation. Det föreligger därmed stora praktiska svårigheter att bevisa att kreditgivaren hade sådan kunskap som krävs för att rekvisiten i 31 § AvtL skall vara uppfyllda.

Någon skulle säkert vilja argumentera för att den som lånar på detta sätt alltid är desperat och att alla aktörer i någon mening utnyttjar konsumentens trångmål, oförstånd eller lättsinne.⁹ Denna argumentationslinje är emellertid svag. För att nå slutsatsen att kreditgivaren utnyttjar kredittagarens trångmål, oförstånd eller lättsinne måste man gå från ett tänkt typfall och påstå att detta gör att regeln skulle vara tillämplig i ett konkret fall. Det är alltså enligt min mening svårt att tillämpa 31 § AvtL i dessa situationer, åtminstone om en kreditprövning inte givit anledning att förstå att den sökande är i desperat behov av pengar. Härtill bör det även anmärkas att kunderna känner till eller åtminstone borde känna till att snabba lån utan säkerhet ges med betydligt sämre villkor än långfristiga krediter med god säkerhet.¹⁰

⁸ Se angående dessa tidigare regler Modéer "God affär" eller "brottslig gärning": om tillkomsten av 1901 års lag om ocker, Fs Thornstedt Stockholm 1983, s. 519–555.

⁹ Jfr uttalandena i NJA 1995 s. 430, HD:s domskäl referatet s. 435 f.: "För krediter avseende mindre belopp och med kort löptid kan nämligen en viss nominellt sett mindre ersättning motsvara en mycket hög effektiv ränta utan att det därför är rimligt att bedöma transaktionen som ocker." Målet gällde ansvar för ocker enligt 9 kap. 5 § 2 st. BrB. I fallet dömdes kreditgivaren för ocker, men det är att märka att rekvisiten i den straffrättsliga regeln och i AvtL inte är desamma. Departementschefen anförde i samband med att andra stycket i bestämmelsen infördes 1986 att det finns fog för "att räkna med att en ockersituation regelmässigt föreligger, om någon är beredd att acceptera uppenbart oskäligen lånevillkor för att få en kredit". Enligt min mening är emellertid inte frågan så enkel. Uppenbar oskälighet är inte detsamma som att utnyttja någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning. Den något märkliga situationen skulle därför kunna uppstå, att ocker föreligger i den mening uttrycket har i 9 kap. 5 § 2 st. BrB, medan avtalet enligt civilrättsliga regler skulle ha fortsatt giltighet. Hur denna knut skall lösas lämnas här åsido.

¹⁰ Jfr Lyngé Andersen, Aftaleloven, 4 uppl. 2005, s. 202: "'Hurtige' lån er ofte (meget) dyre, uden at man af den grund kommer ind på aftaleloven § 31. Kunderne [...] må i de fleste tilfælde være klar over, at det finansielle marked fungerer forskelligt."

I det typiska fallet är alltså reglerna om ocker inte en framkomlig väg för att komma åt villkor som innebär även extrem effektiv ränta för krediten. Däremot står möjligheten att använda sig av 36 § AvtL öppen. Hittills har inte frågan prövats, men det är i vart fall inte otänkbart att en effektiv ränta på över 1000 procent skulle anses oskälig. Var gränsen mer exakt går är emellertid svårt att ange. Samtliga faktorer vid kreditgivningen måste beaktas för att genomföra jämkningen. Den effektiva räntans nivå, lånetidens längd, andra aktörers villkor och andra villkor är alla exempel på faktorer som skall vägas in i oskälighetsbedömningen. Något enkelt svar finns alltså inte på hur man kommer till rätta med räntenivåerna. De som ger krediter på detta sätt utnyttjar ett marknadssegment och i en marknadsekonomi är det ytterst kredittagaren som måste avgöra om villkoren är acceptabla. En lagreglering av räntan är enligt min mening inte en lämplig åtgärd.

5. Ångerrätten

Flera av aktörerna anger att de ger krediten med ångerrätt. Reglerna i distans- och hemförsäljningslagen (2005:59), i det följande DaL, är tillämpliga på sms-lån och lagens tredje kapitel innehåller regler om finansiella tjänster. Kredittagaren har enligt 3 kap. 7 § DaL en ångerrätt. Ångerrätten kan utövas under 14 dagar från det att avtalet ingås. Enligt 8 § 2 st. börjar dock fristen löpa först då information och avtalsvillkor enligt 3 § fjärde stycket kommer kredittagaren till handa. Om kreditgivaren inte lämnar föreskriven information kan alltså ångerrätten bli betydligt längre än de 14 dagar som lagen stadgar som utgångspunkt.¹¹ Följderna av att ångerrätten utnyttjas är att parterna återlämnar vad de uppburit. Näringsidkaren får dock enligt 3 kap. 11 § DaL från sin prestation avräkna viss ersättning. För det första får näringsidkaren kräva att kredittagaren betalar för den del av tjänsten som tillhandahållits. Som kommer att framgå av det följande ger detta ett visst utrymme som i denna situation är problematiskt. Näringsidkaren har också rätt till ersättning för skäligen kostnader för tjänsten fram till dess att kredittagarens meddelande om ångerrättens utnyttjande tagits emot av kreditgivaren, men inte för tiden därefter.

Jämför man nu detta system med hur kreditgivarna på detta område anger villkoren för att utöva ångerrätten uppkommer flera frågor. Informationen om ångerrätten är mycket olika i standardavtalen som jämförts, men i huvudsak kan några olika varianter urskiljas. Det är vanligt att kredittagaren förväntas skicka skriftliga meddelanden om att ångerrätten utnyttjas. I några fall anger villkoren

¹¹ Enligt 3 kap. 2 § 2 st. DaL får ångerrätten inte göras gällande om båda parter på konsumentens begäran har fullgjort sina förpliktelser enligt distansavtalet. Detta bör innebära att konsumenten inte efter det att återbetalningen skett kan utnyttja ångerrätten.

att meddelandet kan lämnas på annat sätt, exempelvis med e-post eller genom att kontakta kundtjänst, men huvudfallet är att meddelandet skickas med brev. Utövändet av ångerrätten är hos de flesta av kreditgivarna förenad med särskilda villkor. Exempelvis anger Folkia i sina villkor för ”mikrokrediter”, att den som ångrar sig inom 14 dagar ändå åläggs att betala en administrativ avgift på 200 kronor ”för att täcka de kostnader som uppstått för Folkia på grund av kundens begäran av lån” (allmänna villkor, juli 2009 punkten 7). Liknande villkor används av Kredit 365 och Pengos. Några av långivarna debiterar full avgift om ångerrätten utnyttjas, men ränta för lånetiden utgår inte. Sådana villkor används av Nettofinans, Meddelandelån, Mobillån och SMS Kredit. I Ferratums villkor anges att kredittagaren skall betala ”upplupna avgifter” utan någon närmare kvalificering. I SMS Pengars villkor anges i punkten 12 att låntagaren skall betala tillbaka kapitalbelopp och ”avgift enligt punkt 2 i dessa villkor samt förlupen [sic!] ränta enligt punkt 3”. Enligt de punkter som bestämmelsen hänvisar till skall uppläggningsavgift och en standardränta för tiden fram till avbeställningen betalas. Kundfinans har snarlika villkor som SMS Pengar. Flera av kreditgivarna anger också i villkoren att den omständigheten att en kredittagare utnyttjat ångerrätten kan leda till att kunden spärras från möjligheten att beviljas lån under en viss tid, vanligen sex månader.

Ångerrätten enligt distansavtalslagen låter som en stor förmån för kredittagaren, men som framgått av beskrivningen ovan förts i praktiken fördelarna av att flera av kreditgivarna ändå tar ut fulla avgiften som om lånet löpt under hela låneperioden. Det är dock fråga om en svår balansgång mellan olika hänsyn. Om ångerrätten skulle ges fullt ut, utan att sedvanliga avgifter debiterades, så skulle kredittagaren kunna behålla de lånade pengarna under hela lånetiden till bättre villkor än om avtalet löpt som avtalat. Det är till och med så, att om kredittagaren har fått den information som krävs för att ångerfristen skall börja löpa redan vid avtalets ingående, så kan låntagaren vänta 14 dagar innan ångerrätten görs gällande och sedan ha ytterligare 30 dagar på sig att betala tillbaka lånet. Sammanlagt kan alltså en förslagen konsument erhålla ett lån i en och en halv månad till bättre villkor än avtalet anger genom att missbruka ångerrätten.

Regeln om ångerrätt fungerar alltså mindre väl i denna situation. I artikel 7 (1) i direktiv 2002/65/EG, och på vilket denna del av distansavtalslagen är baserad, stadgas att om konsumenten utnyttjar sin ångerrätt, så får näringsidkaren kräva ersättning för den tjänst som faktiskt har tillhandahållits. Detta stadgande förses med tillägget att det belopp som skall betalas aldrig får överstiga ”ett belopp som står i proportion till omfattningen av den redan tillhandahållna tjänsten, jämförd med samtliga prestationer som föreskrivs i avtalet”. Vad detta konkret innebär är inte helt lätt att se och den bestämmelse i DaL som omsätter direktivets regel ger inte någon bättre ledning. I den promemoria som föregick propositionen uttalades följande om problemet:

”Själva idén med konstruktionen är dock att näringsidkaren inte skall behöva lida någon förlust på grund av att konsumenten utövar sin ångerrätt. Direktivets utgångspunkt är således att varken kon-

sumenten eller näringsidkaren skall kunna använda sig av ångerrätten i spekulativt syfte och enbart för att vinna ekonomiska fördelar. Därmed skall det inte heller finnas några ekonomiska hinder mot att omedelbart påbörja fullgörandet av avtalet.”¹²

Jag är inte övertygad om att detta verkligen går att utläsa ur direktivet, men det kan väl i och för sig vara ett rimligt antagande att detta är ett av de hänsyn som ligger bakom utformningen av ersättningsregeln. Om man i det konkreta fallet sms-lån försöker reda ut vilka typiska kostnader som kreditgivaren borde få täckta, så blir det en uppräkningslista som motsvarar det som brukar sammanfattas med termen negativt kontraktssintresse. Mer konkret bör detta innebära att de merkostnader kreditgivaren haft fram till det att ångerrätten görs gällande skall täckas. Därutöver har kreditgivaren även rätt att få ersättning för en normalränta för tiden fram till dess att pengarna återbetalats. Räntenivån kunde förslagsvis sättas till den nivå räntelagen anger. På detta sätt varken tjänar eller förlorar kreditgivaren typiskt sett på affären och kredittagaren ges inte möjligheten att spekulera på motpartens bekostnad. Det bör dock särskilt uppmärksammas att reglerna om ångerrätt i distansavtalslagen inte är anpassade för denna typ av avtal, utan för mer långvariga avtal eller helt momentana transaktioner.

6. Kreditprövningen

Förutsättningarna för att bevilja lån skiljer sig rätt mycket mellan aktörerna. Det förvånar därför inte heller att beskrivningen av kreditprövningsförfarandet skiljer sig åt mellan kreditgivarna. Samtliga kreditgivare anger vissa grundförutsättningar för att lån alls skall ges. Den sökande måste vara myndig och årsinkomsten bör vara på viss nivå. I några fall sägs uttryckligen att tidigare betalningsanmärkningar inte hindrar att lån ges. Exempelvis anger Meddelandelån att den sökande inte får ha fler än 6 betalningsanmärkningar för att lån skall kunna beviljas. I det nyhetsmeddelande på Meddelandelåns hemsida där detta krav anges sägs detta vara en skärpning jämfört med tidigare bedömningsprinciper.¹³ Kredit 365 skriver på sin hemsida att de ”gör en individuell bedömning av varje ärende och en anmärkning behöver inte innebära ett avslag”. Andra aktörer, exempelvis Folkia, Mobillån och NettoFinans, accepterar enligt uppgifterna på deras hemsidor inga betalningsanmärkningar.

Det stora flertalet kreditgivare anger att de gör en sedvanlig kreditprövning, där ett antal faktorer beaktas innan lånet beviljas. Vilka dessa faktorer är, går inte att utläsa helt klart av informationen på hemsidorna. Exempelvis Ferratum anger i sina villkor att kunden skall vara ”kreditvärdig”, vilket förklaras som ”att kunden inte har någon betalningsanmärkning och att han enligt kreditupplys-

¹² Ds 2003:59 s. 78.

¹³ Nyhet publicerad på hemsidan den 14 november 2008.

ning i övrigt har en ordnad ekonomi.” Hur kreditprövningen närmare genomförs framgår inte heller av uppgifterna på Ferratums hemsida.

Från detta mönster avviker Pengos och SMS Kredit. Företagen har i stort sett samma text om kreditprövningen på sina respektive hemsidor. Beskrivningen av kreditprövningen finns inte med i villkoren, utan i en FAQ (frågor och svar). Följande är Pengos version (28 september 2009):

Fråga: Kan jag få Minilån hos er trots att jag har betalningsanmärkningar?

Svar: Vi använder oss idag av en kreditmodell från Sveriges marknadsledande kreditupplysningsföretag. Metoden tar hänsyn till en rad olika faktorer som styr din scoringrank. Detta innebär att du som redan har en betalningsanmärkning kan bli godkänd om du har andra förutsättningar som väger upp detta. Du kan även få avslag utan betalningsanmärkning om du har låg total betalningsförmåga. De faktorer som bl.a. spelar in kan vara: – Inkomst av tjänst, övriga krediter och skulder, civilstånd, ev skulder till kronofogden m.m. Vi godkänner inga ansökningar i efterhand som fått avslag. Du kan alltid ansöka igen om din[a] förutsättningar skulle ha ändrats.

Vad som mer precis avses med texten är svårt att avgöra, men det förefaller som om kreditprövningen sker på ett annat sätt än hos övriga kreditgivare. Närmare information än så går inte att få från hemsidorna.

Trots att samtliga kreditgivare som undersökts anger att en kreditprövning görs, är det svårt att tro att bedömningen skett med någon särskild omsorg. Det är fullt möjligt att några av aktörerna gör djupgående och seriösa bedömningar, men statistik från Kronofogdemyndigheten visar alltför tydligt att alla inte gör särskilt välgrundade bedömningar. I juni 2007 visade statistik från Kronofogdemyndigheten att över tusen ärenden om betalningsförelägganden med grund i sms-lån kom in till Kronofogdemyndigheten varje månad. I december 2008 hade antalet ökat till över tre tusen per månad. Intrycket av att kreditprövning varit obefintlig hos flera av långivarna förstärks av att omkring 60 procent av de personer mot vilka kravet riktades hade annan skuld registrerad sedan tidigare hos Kronofogdemyndigheten.¹⁴

7. Avslutning

Mycket har redan skrivits om konsumentkrediter och överskuldsättning. Hushållens skuldsättning har ökat under hela 2000-talet.¹⁵ Till stor del beror ökningen på bostadskrediter, men även andra omständigheter har bidragit till att hushållen lånar mer. Lånen har blivit tillgängliga på ett sätt som de inte varit

¹⁴ Uppgifterna är hämtade ur KFM Rapport 2007:2 och Kronofogdemyndighetens sammanställning av obetalda SMS-lån för 2008.

¹⁵ Se bland annat Finansinspektionens rapport 2008:13 s. 53–54 med hänvisning till statistik från SCB.

tidigare när de kan tas via internet, i kassan i mataffären eller genom att skicka ett sms med mobiltelefonen.

Det är enligt min mening tydligt av den hittillsvarande utvecklingen att det krävs en reglering som mer specifikt riktar in sig på sms-lån och andra kortfristiga smålån. Problemet är principiellt detsamma oavsett om lånet tas med hjälp av mobiltelefonen eller en dator; det är snabbheten i kombination med tillgängligheten och de höga avgifterna som gör lånen extra farliga.

Den ångerrätt som distansavtalslagen ger är otillräcklig av två skäl. Generellt är det tveksamt hur effektiv en ångerrätt alls är när det gäller kreditgivning, eftersom utöandet av ångerrätten innebär att lånesumman skall betalas tillbaka. Den viktigaste effekten är att låntagaren kan komma ifrån oförmånliga villkor, men för många som lånat på detta sätt är det inte möjligt att betala tillbaka utan att ta nya lån. Kreditgivarnas villkor för att utnyttja ångerrätten är dessutom som visats ovan ofta utformade så att det är meningslöst att utnyttja ångerrätten. Det bör dock anmärkas att det är tveksamt om det ens är möjligt att konstruera regler om ångerrätt för sms-lån som samtidigt ger låntagarna ett bra skydd och samtidigt hindrar låntagare från att missbruka möjligheterna. Enligt min mening är alltså inte detta en framkomlig väg för att förbättra situationen.

Som konsumentkreditlagen och lagen om bank- och finansieringsrörelse nu är avfattade, finns ingen civilrättslig sanktion knuten till att kreditprövningen är undermålig eller inte alls utförs. Reglerna är skrivna för att tillsynsmyndigheten Finansinspektionen skall ingripa mot aktörer som inte följer rörelsereglerna. De kreditgivare som ger sms-lån står emellertid inte under Finansinspektionens tillsyn, eftersom de inte omfattas av lagen om bank- och finansieringsrörelse.¹⁶ När lånet är en bagatellkredit behöver dessutom ingen kreditprövning ske. Ställer man sig frågan varför en kreditgivare inte skall behöva genomföra en kreditprövning vid småkrediter, är svaret inte givet. Så stora möjligheter som kreditgivarna idag har att få uppgifter av relevans för kreditgivningen, framstår undantaget som en olycklig kvarleva från en tid då kreditprövningen var en omständlig process.

I promemorian Konsumentskyddet inom det finansiella området Fi2005:1958 12 september 2005 lades ett radikalt förslag fram, som innebar att en avrådan-deplikt skulle införas i konsumentkreditlagen. Till detta kopplades även en möjlighet att sätta ner återbetalningskravet när kreditprövningen varit bristfällig. I promemorian motiverades regeln på följande sätt:

¹⁶ De som ger krediter av detta slag är visserligen skyldiga att anmäla att de bedriver verksamheten till Finansinspektionen enligt lagen (1996:1006) om anmälningsplikt avseende viss finansiell verksamhet, men myndigheten kan inte ingripa mot olämpliga beteenden som inte omfattas av lagen. Huvudsyftet med lagen är att förhindra penningtvätt och finansiering av terrorism och sanktionerna är rättade därefter. Den som inte anmäler sin verksamhet, kan föreläggas av Finansinspektionen att upphöra med den. Några av de aktörer som nämns i denna artikel har inte anmält att de bedriver utlåningsverksamhet till Finansinspektionen och det förefaller inte som om kontrollen av att anmälningsplikten fullgörs är särskilt effektiv.

”Uppenbarligen har avsaknaden av en tillräckligt avskräckande sanktionsregel medfört att mindre seriösa näringsidkare fortfarande brister i sin kreditprövning. De sanktionsmöjligheter som finns i den näringsrättsliga lagstiftningen har således tydligen inte varit tillräckliga. Mycket talar för att det i stället behövs en regel som gör kreditgivarens rätt att få betalt för krediten beroende av att kreditgivaren gör en tillfredsställande kreditprövning. Det behövs således en civilrättslig sanktionsregel som går längre än de restriktiva förutsättningar som rättspraxis innebär.”¹⁷

Jag delar helt denna bedömning. För sms-lånen, som ju faller utanför både kravet på kreditprövning och Finansinspektionens tillsyn, vore det förmodligen en lämplig väg att tvinga kreditgivarna att genomföra en verklig kreditprövning. Genom att ta bort undantaget från kravet att kreditpröva vid bagatellkrediter, skulle alltså konsumenterna ges ett verksamt medel att reducera ansvaret. En civilrättslig regel som ger kredittagaren rätt att invända att kreditprövningen varit för dålig skulle säkerligen ha en återhållande effekt. De seriösa långivarna genomför givetvis redan idag en tillräcklig kreditprövning och kan dokumentera hur den genomförts om det skulle uppkomma en tvist.

Medvetenheten om problemen är stor, men ändå händer väldigt lite. Situationen kan enligt min mening förbättras med några relativt enkla åtgärder från lagstiftarens sida. Invändningen att var och en måste ta ansvar för sina frivilliga åtaganden kvarstår självklart, men denna principiella hållning har redan frångåtts på flera punkter. I en välfärdsstat är därför inte frågan *om* undantag skall göras från det fulla ansvaret, utan *i vilka fall*. Regleringen av sms-lån har hamnat på fel sida om denna gräns mellan eget ansvar och skyddsbehov.

Torbjörn Ingvarsson

¹⁷ Fi2005:1958 s. 41.